

På innsiden av Forsvarets spesialkommando

Av Åge Winge, Adresseavisen

Etter 28 års hemmelighold kom vi som første medium på innsiden av Forsvarets spesialkommando. Dette er fortellingen om hvordan dør etter dør ble åpnet i den mest hemmelige del av Forsvaret.

Kabul Flyplass, 2005.

Jeg hadde akkurat fått på meg den obligatoriske, skuddsikre vesten i det en ung, skjeggete kar kom bort til meg.

"Kan jeg få se på bildene du tok?"

"Tja, det kan du vel, men hvorfor det?"

"Få se," svarte han.

Jeg viste ham de få bildene jeg hadde tatt mens vi ventet på transport utenfor terminalen. Han så på meg med en alvorlig mine, og sa han:

"Ikke ta bilder av meg igjen."

Noen dager etter så jeg ham igjen. Alene. I et veikryss inne i Kabul by. Med et videokamera. Kledd som afghaner.

"Sikkert SOF'er," forklarte en kystjeger jeg ble kjent med på turen nedover.

"Spesial Operation Forces," sa han. "Spesialsoldater. Omtales gjerne som elitesoldater og kommandosoldater."

Jeg visste hva han snakket om, men jeg visste ingenting om hva de norske "spesialsoldatene" drev med i Afghanistan. I likhet med flere andre journalister, som antagelig hadde mer greie på dette enn meg, hadde jeg i 2005 henvendt meg til Forsvarets presseavdeling med spørsmål om det var mulig å avlegge de norske spesialsoldatene et besøk. Helst ville jeg være med på øvelser. Over tid. Aller helst på skarpe oppdrag i Afghanistan.

"Jeg skal formidle ditt ønske til rette vedkommende," var den høflige tilbakemeldingen.

I min naivitet trodde jeg på mannen. Senere skjønte jeg at han antagelig hadde mobilisert hele brystlegionen for å ikke le seg skakk i hjel.

IDEN SOM STARTET DET HELE

De norske spesialstyrkene består av to avdelinger: "Forsvarets spesialkommando/Hærens Jegerkommando," og "Marinejegerkommandoen."

Den første, som her omtales som Forsvarets spesialkommando, FSK eller spesialkommandoen, er den klart største av disse - og den med størst oppdragsportefølje. Det er spesialkommandoen mine reportasjer omhandler.

FSK skal bekjempe terrorangrep på norsk territorium når politiet ber om det, den skal kunne rykke ut umiddelbart hvis norske myndighetspersoner blir tatt som gissel i utlandet - og den skal

kunne settes inn i skarpe, internasjonale oppdrag.

Avdelingen er omtalt som "trumfkort" for myndighetene når de blir bedt om å bidra med norske soldater i krigssoner.

FSK er ingen konvensjonell styrke, som for eksempel Telemark bataljon, eller den snart nedlagte "spesialstyrken" til Heimevernet - som er basert på deltidssoldater. Forsvarets spesialkommando består av profesjonelle, strengt utvalgt og trente soldater. I en avdeling designet for å operere i små grupper *bak* fiendens linjer.

Antallet spesialsoldater i avdelingen er hemmelig, det offisielle tallet er "noen få hundre".

Opptakskravene er så harde at Forsvaret ikke makter å skaffe nok kvalifisert personell.

FSK er beskyttet med strengt hemmelighold, det gikk for eksempel 17 år fra opprettelsen i 1982, til den ble offentlig innrømmet av myndighetene.

Siden desember 2001 har FSK periodevis gjennomført flere hundre hemmelige operasjoner i Afghanistan. Lite var lekket ut fra disse operasjonene, og ingenting var bekreftet eller avkreftet av avdelingen selv.

Det strenge hemmeligholdet, mytene og ryktene, trigget meg selvsagt som journalist.

Og det faktum at ingen andre medium hadde klart å komme på innsiden av spesialkommandoen i dens 28 år lange historie.

HVORDAN ARBEIDET STARTET

Som featurejournalist i Dagens Næringsliv, og senere nyhetsreporter i Adresseavisen, har jeg aldri hatt Forsvaret som spesialfelt, men jeg har laget flere omfattende reportasjer fra Forsvaret. Under arbeid med disse reportasjene, lirket jeg flere ganger samtale inn på spesialstyrkene, og ba mine kontaktpersoner sjekke muligheten av om det lot seg gjøre for meg å komme innenfor. Svaret var alltid omtrent det samme: "Jeg hører du er kin på dette, men det der prosjektet tror jeg bare du skal glemme." Men ved å gjenta ønsket kunne jeg i alle fall håpe på at det ble sådd i nærheten av betydningsfulle spillere.

En av disse var tidligere generalinspektør i Hæren, Robert Mood, som nå er FN-sjef i Midt-Østen.

For et par år siden fulgte jeg Mood på hans siste tjenestereise i Nord-Norge som hær sjef, for å lage et "følgeportrett" for DN Lørdag. Ute var det nesten tjue kuldegrader, og mens fotografen snorket i ei hytte sammen høyere befal, hakket jeg tenner i et telt sammen med noen menige - og det høyeste befalet av dem alle, Rober Mood.

Vi snakket om Silkeveien, som hadde sin storhetstid under den mongolske høvdingen Djengis Khan, som gikk gjennom et område i Afghanistan hvor norske ungdommer nå risikerer livene sine. Mood mente soldatene fortjente større støtte i befolkningen, og at vi derfor behøvde en bredere forsvarsdebatt. "Hæren går derfor åpenhjertig inn for mer åpenhet," sa Mood, og jeg spurte om dette også gjaldt spesialkommandoen. Med forsiktige ord antydte han at det ville nok skje, men at det ville ta tid. Senere, i bilen på vei til Tromsø, spurte jeg Mood direkte:

"Jeg kan tenke meg å lage en større reportasje på innsiden av spesialkommandoen. Kan det la seg gjøre?"

"Ja, kanskje det," svarte Mood.

Svaret overrasket ikke bare meg, men like mye denne kontakten min som jobbet nær hær sjefen. Moods svar gjorde det mulig for ham å følge opp min henvendelse på innsiden. Da vi senere tok hverandre i nevene på Gardermoen, gjentok jeg mitt ønske til Robert Mood: "Ikke glem spesialstyrken."

Uten at jeg vet dette i detalj, vet jeg at mitt ønske satte i gang en prosess, saken endte på bordet til Forsvarsjefen som sa ja. General Per Sverre Opedal, som nå hadde tatt over etter Robert Mood som hær sjef, spurte min kontakt om han kunne gå god for meg. Denne kontakten hadde vært

med meg på noen reportasjeturer i Forsvaret og hadde erfart at jeg som featurejournalist kunne jobbe lenge med en sak, uten krav til å levere "daglige nyhetssaker," og tydeligvis hadde cred nok til at reportasjene fikk god plass i avisen. Alle mine tidligere reportasjer fra Forsvaret hadde vært på mellom seks og tolv sider.

Siden fikk jeg vite at dette var en vesentlig årsak til at portene ble åpnet for akkurat meg.

Januar 2010:

"Du kan få et møte med sjefen for Forsvarets spesialkommando, og generalinspektøren i Hæren, hvor du kan legge fram dine ønsker."

Det var min primærkontakt, som altså satt nærmest generalinspektøren, som ringte. Nå var muligheten der, fem år etter min første forespørsel. Noe på grunn av flaks: Min henvendelse til Robert Mood kom samtidig med at ledende befal i Hæren ønsket mer åpenhet.

Alle mine "søknader" om innpass, som var levert fra flere kanter i det noe uoversiktlige militære informasjonssystem, hadde antagelig gått med internpost til en skranke hvor de sammen med lignende søknader ble brukt til å spille "wastebasket."

Men jeg hadde også hatt jevnlige utvekslinger med flere kontakter nær hærledelsen, og ikke minst hadde jeg i tjuke kuldegrader og kuling hakket tenner sammen med sjefen Robert Mood, mens hans eget befal lå som bikkjer foran vedovnene.

Men fortsatt var bare den første døren åpnet. Det var mange låste dører.

SENTRALE PROBLEMSTILLINGER

Vi møttes på spesialkommandoenes hovedkvarter på Rena. Sjefen for Hæren, og sjefen for Forsvarets spesialkommando, ville vite hva jeg tenkte. Jeg ville se hvor langt det var mulig å komme.

FSK-sjef Dag Garshol var en hyggelig, uformell kar som gikk med hendene i lomma og et glimt i øyet, men han var klar i sin tale:

"Hadde det vært opp til meg, hadde du ikke vært her," sa han, og fortsatte:

"Det finnes karer her i landet som kan tenke seg å ramme spesialkommandoen, og opplysninger som kan virke harmløse på deg, kan ramme oss hardt dersom de kommer i hendene på disse."

Et annet problem, i følge Garshol, var at åpenhet kunne skade samarbeidet med andre lands spesialstyrker, et samarbeid spesialkommandoen er avhengig av for å få best mulig etterretningsinformasjon og annen støtte.

I følge de bøkene jeg hadde lest om temaet, er ikke den rådende holdningen blant internasjonale spesialstyrker at det skal snakkes minst mulig offentlig om deres operasjoner –det skal overhodet ikke snakkes. Dette har ført til mange rykter - også om de norske spesialsoldatene. En sentral problemstilling var å finne ut om det var hold i disse ryktene:

-Ble FSK-soldater sendt ut i et forsøk på å frigi Hans Christian Ostrø som ble kidnappet, og senere henrettet, av geriljastyrken Al-faran i Kashmir i 1995

-Forsøkte styrken å frigi orlogskaptein Knut Gjellestad, som ble kidnappet i Sierra Leone i 2000, og journalist Pål Refsdal som ble kidnappet av Taliban i 2009.

-Var det en skarpskyter fra spesialkommandoen som skjøt og drepte en av en av to gisseltakere under den dramatiske gisselsituasjon på Torp i 1994?

-Hadde styrken vært i harde kamper under "menneskejakten" i den tidlige fasen av Afghanistankrigen.

-Hadde spesialkommandoenes soldater i Afghanistan gjennomført rene "likvideringer," noen amerikanske spesialstyrker er beskyldt for.

-Hadde spesialkommandoen bidratt til å ild-lede amerikanske bombefly, ved å peke på målet med laser, og bidratt til å "feilbombe" afghanske landsbyer.

-Hadde den vært vitne til tortur på militærbasene i Bagram og Kandahar?

- Hadde den overlatt fanger til det beryktede Guantanamo-fengslet.
 - Hvor mange sentrale terrorbakmenn hadde styrken arrestert, eller *bidratt* til at ble arrestert?
 - Var styrken ute av politisk kontroll ved at den ikke rapporterte til norske myndigheter, og i praksis var styrt fra amerikansk kommando?
- En annen sentral "problemstilling" var i det hele tatt om det var mulig å fortelle i detalj hva styrken drev med på grunn av dens strenge hemmelighold.

ORGANISERING, METODE, KILDEBRUK OG KILDEKRITIKK

På kontoret til lederen for spesialkommandoen, satt altså FSK-sjef Dag Garshol og hærtsjef Per Sverre Opedal, og mens Garshol var opptatt av problemene, snek Opedal sitt syn om åpenhet inn i samtalen som om argumentene var små brevbomber.

Heldigvis for meg var generalinspektøren øverste sjef av de to, og over dem igjen satt forsvarssjefen som altså hadde velsignet ideen om å slippe meg på innsiden. Likevel skjønnte jeg raskt at jeg ikke ville komme langt uten å bevege Garshol som så langt stod fast som en grensepåle forankret i betong. Selv om Forsvarets spesialkommando er direkte underlagt hærens generalinspektør Per Sverre Opedal, har spesialkommandoen i praksis større grad av selvråderett enn andre militære avdelinger. Den rådende oppfatningen er at FSK - på grunn av sine helt spesielle oppdrag - selv er best i stand til å vurdere hvilke opplysninger som kan være til skade hvis de blir offentlig kjent.

Et annet problem var styrkens forhold til journalister, eller nærmere bestemt "journalistikk." Metoden ble å drive rask "folkeopplysning" på forskjellen mellom journalistikk og propaganda – og beskrive hva som måtte til for å lage journalistikk. Selvsagt uten å virke belærende.

Sannsynligvis var det også av avgjørende betydning at Forsvaret følte seg trygge på at deres versjon ville få en fair behandling - og at jeg ikke kom til å skrive noe på grunnlag av missforståelser - nettopp fordi jeg ville bruke lang tid på å behandle stoffet grundig.

Jeg hadde forberedt en lang ønskeliste, men skjønnte raskt at omfattende, detaljerte ønsker raskt kunne føre til et nei. Jeg presenterte derfor en mye kortere liste, av erfaring visste jeg jo at klare, detaljerte avtaler gjør det vanskeligere å flytte grensepålen underveis:

- Jeg ville selvsagt på innsiden.
- Jeg ønsket å være med styken på reelle øvelser, ikke fiktive "visninger".
- Jeg ønsket tilgang på så mange skriftelige kilder som mulig.
- Jeg ønsket dybdeinterju med minst en spesialsoldat.

Metoden ble å overbevise FSK-sjefen litt etter litt i et forsøk på å åpne den ene døra etter den andre.

Motstand: "Kan ikke skrive at du var innenfor."

Det var primærkontakten min - som altså fulgte meg til Rena - som fortalte FSK-sjefen hva jeg tidligere hadde gjort av lignende reportasjer. Dette virket mer troverdig enn om jeg selv skulle legge ut i et forsøk på å selge meg inn. Ting som kan oppfattes som skryt, virker ofte mot sin hensikt, skryt er sjelden god metode for å oppnå kontakt. En bedre metode er å bruke et språk den andre kjenner seg igjen i:

"Jobben med å skrive lange, interessante reportasjer kan kanskje sammenlignes med jobben til en spesialsoldat," sa jeg.

"Ja vel," smilte Garshol.

"Selv om vi journalister drekker, spiser usunt og blir feite og pløsete, er vi som dere avhengig av å hente inn presise fakta, planlegge, jobbe hardt og lenge - ofte døgnet rundt uten å ete - og vi er avhengig av informanter som kan gi oss detaljerte opplysninger.

"Ja, det har du jo rett i," svarte Garshol.

"Ja, bortsett fra at vi journalister kun skyter fra hofta, da," smilte jeg.

Det var et språk FSK-sjefen likte, han hadde sans for folk som ønsket å gjøre en best mulig jobb, eller det han selv repliserte med "militær grundighet," og han hadde sans for humor, humor er alltid en god metode.

Det er også alltid best å være godt forberedt, men jeg ville ikke tilkjennegi at jeg hadde for mye kunnskap om temaet fordi det kunne bidra til å gjøre FSK-sjefen enda mer skeptisk. Dessuten kunne mye av det jeg hadde lest være helt feil, og jeg hadde tidlig merket meg at Garshol mente det var skrevet mye rart om spesialkommandoen. Jeg signaliserte heller at jeg var avhengig av mye ny innsikt for å kunne forstå dette noe spesielle yrket. Jeg var eleven. Han var læreren. Og soldater er oppdratt til å lære bort kunnskap.

Dette første møtet skapte i det minste en god tone. Isen var brutt. Men det var langt fra nok til å bryte 28 års taushet.

FSK-sjefen oppsummerte stillingen så langt omtrent slik:

- Du kan ikke eksponere identiteten til noen av soldatene.
- Du får ikke frigitt informasjon om operasjoner i Afghanistan, bortsett fra en kontra-narkotika-operasjon som forsvarsledelsen har bestemt kan nedgraderes for deg. Ønsket om bilder fra denne aksjonen, er notert.
- Ditt ønsket om å være med på øvelser er notert.
- En eventuell tilgang til styrken gjelder kun deg, ingen fotograf.
- Alle artikler skal leses gjennom av oss før de kommer på trykk.
- Det skal ikke gå frem av teksten at du har vært innenfor avdelingen.
- All informasjon som kan være *"til skade for nasjonen eller specialsoldatenes sikkerhet"* skal fjernes.

Motstand: Sikkerhetslovgivingen

Jeg oppfattet at de fleste punktene ga rom for en viss diskusjon, men det siste premisset var ufravikelig – noe som for meg som journalist var svært problematisk.

Ikke fordi mine hensikter var å røpe "statshemmeligheter", men fordi det var opp til Forsvaret å definere hvilken informasjon som kunne være "skadelig." Med et slikt premiss kunne vesentlig informasjon lukes ut med begrunnelsen om at den kunne til skade, mens det egentlige motivet var å stoppe informasjon som avdelingen ikke likte. Jeg måtte være forsiktig med å inngå avtaler som begrenset friheten min til stoffinnhenting, og ikke minst friheten til å formidle informasjon jeg mente var vesentlig. Dette går også klart frem av "Vær varsom-plakaten" om "pressens samfunnsrolle":

"Ytringsfrihet, informasjonsfrihet og trykkefrihet er grunnelementer i et demokrati. En fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn," heter det, og "pressen kan ikke gi etter for press fra noen som vil hindre åpen debatt, fri informasjonsformidling og fri adgang til kildene."

Det er pressens rett og plikt å informere fritt, men uten å godta *det vanskelige premisset*, ville jeg antagelig aldri fått innpass på innsiden. I dette tilfellet kom også nasjonal sikkerhetslovgiving opp mot Vær varsom-plakaten, og utfordringen med denne lovgivingen er nettopp at Forsvaret selv i stor grad bestemmer hva som faller innenfor *gradert informasjon*.

Og - ikke minst - hvordan kunne jeg lage reportasjer fra innsiden uten at det gikk frem at jeg hadde vært der? Det var jo ingen roman jeg skulle skrive!

Hvis Garshol fikk gjennomslag for alle sine betenkeligheter, ville jeg antagelig skrinlagt hele

prosjektet. Men jeg så ikke helt mørkt på det. Garshol var, for å si et mildt, åpenbart engstelig for å love for mye, men samtidig hadde både hær sjefen og forsvarssjefen markert hva de ønsket. Vi hadde dessuten god kjemi, og jeg syntes å høre at Garshol egentlig hadde et lite ønske om å vise fram styrkens "kapasiteter."

En fallgrube: Kildens makt

I mine forberedelser til prosjektet, hadde jeg lest flere bøker om spesialstyrker. Alle hadde det til felles at forfatterne ikke hadde vært innenfor, bortsett fra den tidligere danske spesialsoldaten Thomas Rathsa, som i sin bok "Jæger" fortalte om livet som dansk spesialsoldat. Boken ble forsøkt stanset av det danske forsvaret, og Rathsa ble siktet for brudd på taushetsplikten - med en strafferamme på flere års fengsel.

Heller ikke den erfarne journalisten Tom Bakkeli i VG, som så langt var kommet lengst i å beskrive de norske spesialstyrkene i sin bok "de hemmelige krigerne", hadde vært på innsiden. Men boken ga meg et godt inntrykk av hvordan spesialsoldatene trente - og hva de skulle ha utrettet.

Problemet var at de fleste kildene var skjulte, og fra spesialkommandoen hadde det til nå vært umulig å få noe "on record." Spesialkommandoen skal ikke bare forsvare kongehuset i ytterste konsekvens, den ligner også kongehuset når det gjelder ømtålige påstander: Ingenting bekreftes. Ingenting avkreftes.

Det betyr ikke nødvendigvis at en reportasje på innsiden kunne bidra med flere opplysninger, å komme innenfor et miljø omfattet med strengt hemmelighold kan også føre til at du godtar "spillereglene," blir feig og devaluerer deg selv til et "mikronstativ" i bytte mot eksklusivitet. Å beskrive et miljø utenfra kan i noen tilfeller være en bedre metode enn å rapportere innenfra, men også utenfor ligger fallgruvne tett som skitne pappbeger i en avisredaksjon. Kilder utenfor kan ha minst like mange motiver for å forvrengte virkeligheten som personer innenfor det hemmelige fellesskapet.

I samtaler med en tidligere spesialsoldat fikk jeg flere navn på personer som tidligere har jobbet i spesialkommandoen, og minst en av disse hadde åpenbart et hevnmotiv mot sin tidligere arbeidsgiver. En annen fortalte om heltemodige operasjoner som like gjerne kunne være oppblåst for å "heroisere" sin egen fortid som spesialsoldat. Men holdningen hos de fleste jeg snakket med av disse tidligere spesialsoldatene, var at de ikke ville snakke. Noen av dem hadde også fortsatt kontakt med avdelingen.

Metoden måtte bli å sette opplysninger jeg fikk fra utsiden, opp mot opplysninger jeg kunne få fra innsiden. På samme måte måtte jeg sjekke historier jeg kunne få på innsiden, opp mot andre historier innenfor styrken.

En metode som gjør svarene mer troverdig, er å lage informasjon om til åpne spørsmål uten å komme med påstander. Under et senere intervju fikk jeg for eksempel høre at styrken under operasjon X hadde forsøkt å nærme seg døra til en Taliban-leder. Jeg fortalte ikke andre soldater at dette ble fortalt av en av deres medsoldater, og jeg ba heller ikke om å få det bekreftet eller avkreftet, men brukte altså informasjonen til å stille et "åpent" spørsmål:

"Hva gjorde dere under operasjon X?"

Slik kunne jeg lage sjekklister for å verifisere historiene, men først måtte jeg altså komme innefor, og etter det forsøke å operere noenlunde fritt over tid. Like etter det første møtet, kom meldingen. Sjefene hadde konkludert.

Avgjørende metode: Å bruk nok tid

"Du kan være med spesialstyrken på en flere dager lang øvelse i Nord-Norge."

Min primærkontakt presiserte at det fortsatt var uklart hva jeg kunne få adgang til, men han hadde en god følelse. Men hva kunne jeg skrive ut fra *det ufravikelige premisset* – og

avdelingssjefens krav om at det ikke skulle gå fram at jeg hadde vært innenfor?

Min kontakt, som hadde godt god for meg hos hærledelsen, skulle følge meg på innsiden. Hans syn var at mest mulig åpenhet kunne bidra til økt diskusjon om Forsvarets virke – men også han var preget av Forsvarets behov for kontroll over informasjon. Det kan selvsagt være et gyldig poeng at en stat har et visst behov for beskyttelse av informasjon, og selv en journalist med stor sympati for Wikileaks kan se myndighetenes legitime behov for at sensitiv informasjon holdes borte fra offentlig innsyn. Men så langt jeg kunne bedømme hadde "sensitiviteten" i arbeidet til spesialkommandoen skapt en kultur som var langt mer skeptisk enn den måtte være.

Men ved å bruke god tid kunne jeg håpe på at mitt behov for meroffentlighet sank inn hos FSK-sjefen, og invitasjonen til Nord-Norge var tross alt et bra signal. Samtidig måtte jeg på min side signalisere ovenfor FSK-sjefen at også jeg forstod at det måtte være en balanse mellom hva staten Norge har en *legitim* rett til å beskytte, og det befolkningen absolutt må få vite om spesialstyrkene.

Men jeg visste jo at dette for oss begge til slutt ville bli en subjektiv vurdering, noe som til syvende og sist kunne ende opp i en konflikt om hva som kunne settes på trykk. Dette diskuterte vi dyptgående og åpent under arbeidet med reportasjene, en metode som nok bidro til et samarbeid som gjorde reportasjene mulig.

Oppholdet i Nord-Norge startet med at vi pratet oss varm uten at jeg brukte notatblokk. Både Garshol og jeg hadde behov for å bli bedre kjent med hverandre, og en oppførsel som kunne minne om en terrier ved matfatet, ville parkert meg ved et kaffebord sammen med brøytemannskapet resten av øvelsen. Jeg observerte mer enn jeg spurte, forsøkte å fange dialoger og stemninger, alt det som er viktig når du skal lage en featurereportasje. Senere nærmet jeg meg det mest interessante temaet, hva styrken hadde gjort i Afghanistan.

Etter hvert oppdaget jeg at andre FSK-befal hadde en mer liberal holdning til informasjon enn sjefen, og det ble et mål for meg å kunne snakke mer med disse. Ikke bare fordi disse personene kunne gi meg mer informasjon, men fordi de kunne bidra til å dra sjefen i "riktig retning" – noe som til syvende og sist ville være avgjørende for meg.

På denne øvelsen fulgte jeg blant annet planleggingen før "oksygenhopp" fra store høyder, hvor spesialsoldatene kan flytte seg opptil femti kilometer gjennom lufta før de lander lydløst bak fiendens linjer. Jeg var med et av flyene opp. Jeg observerte brifer og snakket med *utvalgte* soldater som fortalte om livet i spesialkommandoen, men de fleste var svært forsiktige når jeg kom inn på konkrete operasjoner.

Jeg behøvde mer tid og ba derfor om å bli med på en annen type øvelse som kunne beskrive styrkens "nasjonale oppgave" med antiterrorberedskap og gisselfrigiving. Ikke bare fordi det i seg selv kunne være nyttig – styrkens antiterrorberedskap er nok fra en journalists perspektiv den minst interessante del av styrkens oppgaver – men en slik øvelse ville gi meg mer tid sammen med soldatene. Tid som kunne bidra til at "det løsnet."

Gjennombrudd: Dør etter dør åpnes

De neste månedene var jeg sammen med spesialkommandoen i mange dager. Jeg var på øvelse i Oslofjorden. Besøkte flere ganger avdelingens baser på Rena og utenfor Horten. Jeg snakket med skvadronsjefer og soldater. Jeg fikk også ta med fotograf til spesialkommandoens base på Rena. Jeg fikk bevege meg fritt mellom soldatene og snakket med dem om det jeg ønsket. Og når denne tillatelsen først var gitt, var det flere som ville snakke - forutsatt at deres identitet ikke ble gjort kjent. Noen av soldatene er operatører i spesialkommandoen uten at deres nærmeste vet hva de jobber med i Forsvaret.

Jeg fikk etter hvert god innsikt i avdelingens oppbygging, en kunnskap som var svært nyttig for å komme videre. Nå som vi hadde blitt fortrolig, var mest mulig kunnskap en fordel for å komme videre.

Det var nok flere grunner til at jeg fikk mye mer informasjon enn det jeg først trodde var mulig. En årsak var nok at styrkesjefen ble mer fraværende, og at mer "liberale" sjefer dermed ble mer toneangivende. At min kontakt inn mot hærledelsen hadde argumentert for mer åpenhet, hadde nok også virket, og etter hvert som ledelsen både i spesialkommandoen og Hæren så hvor mye tid og ressurser jeg la ned i prosjektet, ble åpenheten ytterligere forsterket. I all beskjedenhet hadde nok min tålmodighet virket.

Jeg fikk etter hvert også gjennomslag for å dybdeintervjue minst en erfaren spesialsoldat, et ønske som spesialkommandoen først hadde vurdert som meget problematisk. Ikke bare fikk jeg intervjuet en av de mest erfarne spesialsoldatene, men han kunne også stå frem med navn og bilde.

Dermed falt også et nytt vanskelig premiss - dette at det ikke skulle gå fram at jeg hadde vært innenfor avdelingen. Plutselig ble det mulig å lage reportasjer!

Motstand: Hemmelige dokumenter

Joar Eidheim, som hadde meget god oversikt over styrkens operasjoner etter å ha ledet spesialkommandoen både på Rena og i Afghanistan, ble løst fra taushetsplikten. Han kunne dermed svare på alle spørsmål jeg ønsket å stille ham. Vi fant tonen og intervjuet varte i flere timer over to dager.

For første gang sto en norsk spesialsoldat fram med full identitet og fortalte detaljert om blant annet hemmelige operasjoner i Afghanistan. Eidheim var svært imøtekommande, han svarte presist på mine spørsmål og var detaljert i sine svar. Han fulgte meg også rundt til andre spesialsoldater som kunne gi meg flere detaljer om operasjonene. Intervjuet med Joar Eidheim, som ble flettet sammen med skildringer fra operasjoner i Afghanistan, ble trykket over 12 sider i Adresseavisens lørdagsmagasin, Ukeadressa.

I de første samtalene med avdelingssjefen, fikk jeg melding om at det ikke ville bli gitt tall, for eksempel om hvor mange personer spesialkommandoen hadde drept, eller hvor mange terrorbaktmenn den hadde arrestert. Nå fortalte Joar Eidheim ganske presist på hvor mange skarpe operasjoner styrken hadde deltatt i, hvor mange liv den antagelig hadde tatt, og hvor mange den hadde arrestert.

Det var første gang spesialkommandoen offentlig kommenterte slike spørsmål, i seg selv en begivenhet, men svakheten med disse opplysningene var at de ikke kunne sjekkes mot skriftlig dokumentasjon.

Alle operasjoner blir loggført, rapporter blir skrevet, men alt rundt spesialstyrkene graderes hemmelig. Til tross for flere henvendelser fra min side om å få se slike dokumenter, var det ikke mulig å rokke ved dette. De militære arkivskapene er ikke designet for slikt innsyn.

Svarene fra Eidheim og andre i spesialkommandoen, kunne derfor ikke vurderes som åpenbart troverdige, men det er likevel grunn til å tro at deres opplysninger ikke var mindre troverdige enn uttalelser fra "skjulte kilder" utenfor avdelingen.

Joar Eidheim fortalte at avdelingen ved fem-seks anledninger hadde tatt liv. "Skyter vi uten å ha blitt møtt med våpen, er det mord. Vi driver ikke med likvideringer," sa Eidheim som også fortalte detaljert om disse operasjonene. Han benektet antydninger om at spesialsoldater skal ha ild-ledet amerikanske bombefly i starten av krigen, selv om slike operasjoner ville ligget innenfor engasjementsreglene.

Men igjen, dette var Eidheims egne ord, jeg hadde ingen garanti for at han snakker sant, og rapportene er hemmeligstemplett. Men ingen andre jeg snakket med fortalte en annen historie, og Eidheims uttalelser ble også bekreftet av sjefene i spesialkommandoen gjennom deres historier.

Joar Eidheim fortalte at styrken hadde *bidratt* til å arrestere rundt hundre afghanske "terrorbaktmenn" – hvorav flere var knyttet til Taliban. Senere fikk jeg bekreftet fra Forsvarsledelsen, som hadde gått gjennom arkivene, at det riktige tallet var 97 – noe som igjen tydet på at Eidheim hadde bra oversikt.

De fleste av disse operasjonene skjedde sammen med afghanske avdelinger, fortalte Eidheim, noe som ikke er uproblematisk i forhold til folkeretten. Amnesty International har påvist at afghanske politimyndigheter har overført fanger til uoffisielle "fangehull" hvor de er blitt utsatt for tortur, og den bilaterale avtalene mellom Norge og Afghanistan gir ikke rett til norsk oppfølging av krigsfanger når operasjonene skjer i regi av afghanske soldater/politi/myndighetspersoner. Norge har anerkjent Afghanistan som en selvstendig stat med en legitim regjering, og vi kan ikke legge oss bort i hvordan den behandler sine fanger, mener regjeringen.

Som en konsekvens av Adresseavisens reportasjer, varslet Røde Kors og den internasjonale juristkommisjonen ICJ, at den norske praksisen, etter deres mening, strider mot menneskerettighetene fordi Norge har en soleklar plikt til å forsikre seg om at arresterte personer ikke utsettes for tortur.

Etter intervjuet med Eidheim ble listen lagt enda lavere for hvilken informasjon jeg kunne få tilgang til. Jeg hadde for eksempel fått lister på personer og organisasjoner spesialkommandoen samarbeidet med, og det var ingen begrensninger i hva jeg kunne spørre disse om.

Sjefen svarer på "ryktene"

FSK-leder Dag Garshol, som fra starten av ikke ønsket å ikke bekrefte eller avkrefte konkrete historier om kommandoen, svarte etter på ryktene om hva spesialstyrken (se punktet om sentrale problemstillinger) skal ha utført. Flere av påstandene er blant annet gjengitt på Wikipedia.

Norske spesialsoldater ble ikke sendt ut i et forsøk på å redde Ostrø. Styrken hadde ikke deltatt på gisselaksjoner i Norge eller utlandet. Den hadde ikke tatt afghanske fanger som senere ble sendt til det beryktede Guantanamo-fengslet, og den hadde heller ikke observert tortur eller annen inhuman oppførsel mot fanger på militærbasene i Bagram og Kandahar.

Alt dette altså ifølge sjefen, Dag Garshol.

Fortsatt var dette hans påstander som ikke kunne sjekkes mot avdelingens egne rapporter, men han fortalte dem i det minste i full offentlighet, noe som i seg selv gir en viss grad av troverdighet. Hans versjon stemte dessuten med historier fikk høre fra andre operatører, også noen tidligere spesialsoldater.

I 2002 skrev norske aviser at norske elitesoldater hadde deltatt i flere ukers lang menneskejakt for å ramme al-Qaida i den østlige del av Afghanistan.

"Ingen andre norske elitesoldater har trolig opplevd noe lignende etter andre verdenskrig", skrev VG som laget et "heroisk" bilde av spesialsoldatenes innsats. Noen av disse opplysningene ble delvis også bekreftet av militære sjefer den gang. Disse opplysningene ba jeg også om å få sjekket mot skriftlige rapporter, noe som altså ikke var mulig.

En tidligere operatør i spesialkommandoen, som nå er nestkommanderende i avdelingen, var med på disse "slagene." Han kommenterte opplysningene på denne måten:

"Avisoverskriftene hjemme var sensasjonelle. Hverdagen vår var atskillig mer rutinepreget."

I følge FSK-ledelsen var deres spesialsoldater aldri innblandet i de kampene som var beskrevet, men styrken fikk heder for å ha bidratt til viktig informasjon. Jeg sjekket også dette mot en person som jobbet med presseinformasjon i denne fasen av krigen - og som hadde gitt informasjon om innsatsen til de norske spesialsoldatene - men heller ikke han kunne gå god for det som ble skrevet i norsk presse på den tiden.

Den alvorligste påstanden var likevel at spesialstyrken var ut av norsk kontroll, at norske styresmakter ikke visste hva den drev med, og at den skal ha blitt styrt fra Pentagon. Dette ble kraftig imøtegått:

"Styrken er, og har hele tiden vært, under norsk kontroll. All vesentlig informasjon sendes hjem til forsvarsledelsen som rapporterer videre til ledelsen i Forsvarsdepartementet," var meldingen

fra nestkommanderende og hans sjef.

Igjen, jeg hadde ingen skriftlig informasjon å sjekke dette mot, uansett hvor mye jeg ønsket, men tidligere og nåværende spesialsoldater jeg snakket med, kunne ikke avkrefte styrkeledelsens påstander gjennom sine historier. Men disse kunne jo også ha interesse av å ikke fortelle sannheten, kanskje hadde de selv vært med på operasjoner som ikke "tålte dagens lys." Påstandene om "manglende politisk kontroll" ble også bestemt tilbakevist av hærledelsen, og en kilde i Forsvarsdepartementet bekreftet at departementet hele tiden ble - og blir - løpende informert om hva spesialstyrkene foretar seg. Men akkurat hva departementet ble - og blir - informert om er "en annen skål" – og den ligger også i de lukkede arkivskap.

Et halvt år. Tre reportasjer. 24 sider

Jeg var sammen med spesialkommandoen i til sammen et par uker over en periode på et halvår. Å bruke lang tid var en god metode fordi mitt ønske om større åpenhet kunne "synke inn" hos FSK-ledelsen. Det gjorde også at hærledelsen, som ønsket mer åpenhet, fikk god tid til å påvirke spesialkommandoen.

Ønsket om å få innsyn i interne, skriftelige kilder, var skrikende, men tilfanget på muntlige kilder ble ganske stort. Og med så mye muntlig informasjon ble det en utfordring å fortelle historiene om spesialkommandoen på en måte som engasjerte flere enn bare "militærjunkere". Med tre store reportasjer – på til sammen 24 sider (med førstesider) – ble fortellerteknikken viktig. Jeg valgte i hovedsak å fortelle historiene med teknikker kjent fra "fortellende journalistikk", hvor nødvendig faktabakgrunn pakkes inn i sammenhengende, detaljrike historier med et stort antall scener.

SPESIELLE ERFARINGER

Reportasjene ble, etter avtalen, lest gjennom av både FSK-sjefen, hans nestkommanderende og representanter fra den militære del av Forsvarsdepartementet, før de ble trykket. Det ble uenighet om flere punkter som spesialkommandoen ikke ønsket å se på trykk. Dette gjaldt informasjon jeg mente hadde interesse for leserne. Noen av opplysningene Forsvaret ønsket å holde tilbake, hadde jeg fått fra andre kilder - og det ble ikke på noe tidspunkt gjort forsøk på at min eksklusive tilgang til styrken forhindret meg fra å jobbe med andre kilder.

Igjen, her utfordres "Vær varsom-plakaten" av "nasjonal sikkerhetslovgiving, og mens Forsvaret i stor grad bestemmer hva som faller inn under *gradert informasjon*, var opp til meg å vurdere hva jeg mente var vesentlig informasjon for leserne. Jeg måtte nøye drøfte de vurderinger Forsvarets representanter la til grunn for å utelate informasjon i teksten, og deres begrunnelse for at det aktuelle innholdet representerte *en fare for sikkerheten*.

Resultatet ble at jeg satte flere ting på trykk som Forsvaret argumenterte for at de ikke ønsket å offentliggjøre. Dette ble kommentert slik av oberstløytnant John Inge Øglænd – som er forsvarssjefens talsmann - i en e-post til meg etter at reportasjene sto på trykk:

"Jeg vil gjøre deg oppmerksom på at artiklene ikke er godkjent av Forsvarsledelsen. Oberst Lindquist (Forsvarsdepartementet, red. anm.) hadde den til gjennomlesning og ville ha flere punkter forandret, men dette ble ikke tatt til etterretning av deg, ved at du henviste til andre kilder. Det samme gjaldt flere punkter som Oberst Garshol (sjef for spesialkommandoen, red. anm.) ønsket forandret. Men vi vil presisere at vi opplevde det som om vi hadde en ryddig prosess med deg.

Beslutningen om å trykke slike opplysninger var en avgjørelse jeg tok etter *nøye vurderinger*,

blant annet etter å ha drøftet dette med annet militært personell knyttet til avdelingen. Men dette var selvsagt ikke uproblematisk, det kunne jo i *ytterste konsekvens* bety at jeg ville bli straffeforfulgt.

Min konklusjon er likevel, som Forsvarssjefens talsmann også poengterer, at vi hadde en ryddig prosess hele veien – noe jeg anser som helt nødvendig for å komme inn i mange miljøer med stor grad av hemmelighold. Jeg oppfattet det også slik at Forsvaret respekterte min avgjørelse om å trykke denne kunnskapen, selv om de var uenig og forsøkte å stoppe den. En viktig erfaring er at dette ble enklere nettopp fordi vi hadde en løpende diskusjon om dette underveis.

På andre områder var det helt greit å fjerne såkalte sensitive opplysninger. Slik informasjon var for eksempel detaljer om utstyr for entring av skip og oljeplattformer, i tillegg til detaljer om styrkens oppbygging – informasjon som ikke var vesentlig for reportasjene.

Det ble til slutt et spørsmål om gi og ta, og i ettertid vil jeg konkludere med at *det vanskelige premisset* ikke var til hinder for å lage omfattende reportasjer fra innsiden av Forsvarets spesialkommando.

Jeg tror det er mulig å peke på flere *spesielle erfaringer* med denne prosessen:

Å drive "folkeopplysning" om journalistikk underveis førte til at jeg fikk mer og mer forståelse for det journalistiske arbeidet. En annen ting er å utfordre "systemet" på dets egne premisser:

"Forsvarets uttalte mål er jo mer åpenhet, og dette er vel ikke kun ord?"

Arbeidet med disse reportasjene viser at selv de mest blokkerte dørene kan åpnes. Nøkkelen er å ikke stresse, men tvert i mot vise at du vil jobbe grundig, bruke den tiden som er nødvendig, og ikke minst behandle folk fair. Men samtidig å gjøre det klart at vi kan ha forskjellige interesser. Resultatet ble at premissene som ble skissert i det første møtet, falt et etter et som om de var bartrær i et hogstfelt. Bortsett fra den ene premissen om sikkerhet. Men også det ble en subjektiv vurdering som det gikk an å forhandle om fordi premisset ga rom for tolkning. Og når dette skjedde i en åpen diskusjon, ble mine beslutninger også respektert.

Arbeidstid

Jeg var et par uker sammen med styrken, og brukte halvannen måned til utskriving (24 sider) og "ettersjekk". Utover dette er det vanskelig å telle dager fordi kildearbeidet foregikk over en lang periode hvor jeg også gjorde andre ting.

Genuint nytt

- For første gang fortalte avdelingen åpent om sine operasjoner.
- For første gang ble opplysninger og rykter om spesialkommandoen besvart av avdelingen selv.
- For første gang ble det kjent hvor mange afghanske terrorbakmenn styrken skal ha bidratt til å arrestere.
- For første gang ble kjent at flere av disse arrestasjonene kan være brudd på folkeretten.
- For første gang ble det kjent at spesialkommandoen underviser de svært omstridte spesialstyrkene i Indonesia.
- For første gang fortalte spesialkommandoen detaljert om hvordan slike operasjoner gjennomføres.
- Det ble kjent hvilke samarbeidspartnere styrken har i oljeselskap, rederiforbund og blant forskere, og hvordan disse jobber sammen med spesialkommandoen.
- Vi kunne fortelle i detalj hvordan styrken øver for å forberede seg til for eksempel "piratkrig" i Adenbukta.
- Det ble kjent at norske redere bidrar med skip i internasjonalt farvann for at norske spesialsoldater kan trene med andre lands spesialstyrker.
- Vi kunne bringe detaljerte opplysninger om en operasjon som bidro til å sprengte minimum to

tonn morfin, verdt fire milliarder på det illegale markedet.

Oppfølging av reportasjene

Reportasjeserien ble fulgt opp av flere nyhetsartikler på papir og nett. Nyheten om at norske spesialstyrker underviste de svært omstridte spesialstyrkene i Indonesia, ble for eksempel lagt på nettstedet "adressa.no."

Vi brakte også kritiske reaksjoner på spesialsoldatenes oppdrag i Afghanistan, og kravet om en uavhengig kommisjon som har innsyn i spesialstyrkene, ble igjen reist.

Aftenposten, Stavanger Aftenblad, Bergens Tidende og Fædrelandsvennen, trykket Adresseavisens artikkelserie helt eller delvis, noe de har anledning til gjennom avisenes stoffutvekslingsavtale.

Flere aviser fulgte opp informasjon fra reportasjeserien. Også NRK, NTB og Danmark Radio.

Konsekvenser

- Opplysninger om FSK kan bidra til en mer opplyst forsvarsdebatt ved at befolkningen har fått bedre kjennskap til hva den lukkede avdelingen driver med.
- Kritisk søkelys på spesialstyrkenes operasjoner, ikke minst når det gjelder overlevering av fanger – og mulige konsekvenser av dette. Røde Kors har tatt tak i denne saken på bakgrunn av informasjon som kom frem i Adresseavisen.
- Den internasjonale juristkommisjonen ICJ mener opplysningene kan tyde på at Norge kan ha brutt flere folkerettslige konvensjoner, blant annet FNs torturkonvensjon, og ba regjeringen redegjøre for hvilket rettslige grunnlag den bygger sine prinsipielle oppfatning på når det hevdes at ansvaret for fangene utelukkende hviler på afghanske myndigheter.
- Artikkelserien kan bidra til økt offentlighet rundt de norske spesialstyrkene.
- Gjennom mer informasjon og debatt om spesialkommandoen, kan befolkningen vurdere politikernes beslutning om å sende/ la være å sende styrken til internasjonale oppdrag. På den måten bidrar dette til å ansvarliggjøre politikerne.
- Reportasjeserien førte også til en diskusjon om styrken kan bidra i sivile redningsaksjoner, og i humanitære hjelpeaksjoner.

Lest av svært mange

Det ble gjort en såkalt "ram-måling" (leserundersøkelse) av den første reportasjen som sto på trykk en tirsdag, erfaringsmessig en dårlig avisdag for lange saker.

Undersøkelsen vakte oppsikt i redaksjonen.

Den lange reportasjen var sett av anslagsvis 170.000 personer, og lest av 135.400 personer.

(Ved en feil ble det ikke gjort ram-målinger på de andre utgavene.)

Stavanger Aftenblad, som trykte Adresseavisens FSK-serie i sin helhet, hadde tilsvarende høy score på sine målinger.

"Stoffet gir leserne unik innsikt i en lukket del av Forsvaret, som også er en strategisk viktig del av Norges utenriks- og forsvarspolitik," konkluderte representanter fra Forsvaret i et internt dokument etter å ha lest artiklene.

I det samme dokumentet går det frem at det gjennom årene har vært betydelig trykk fra journalister om å få tilgang til Forsvarets spesialkommando:

"Fordi avdelingen og deres aktivitet i sin natur er hemmelig og deres kapasitet er av strategisk betydning for Norge, representerer ikke denne tilgangen (Adresseavisens, red.anm.) en permanent endring i Forsvarets policy rundt tilgangen til FSK."

Reportasjeserien om Forsvarets Spesialkommando fikk "Adressaprisen" i klassen "Dokumentar/nyheter".

Trondheim 12. januar

Åge Winge
Tlf: 9323655
Adresseavisen
Privatadresse: Skyåsveien 38
Adresse jobb: Postboks 3200, Sluppen, 7030 Trondheim

age.winge@adresseavisen.no

****Min primærkontakt, som også var med meg på innsiden av FSK, har godkjent at han blir nevnt som han blir i denne rapporten.**

PUBLISERING

Reportasjer Adresseavisens papirutgave

- Slik jobber Norges hemmelige krigere -19. oktober
Side 1, 9, 10, 11, 12, 13.
- Åpner for bruk av spesialsoldater -20. oktober
Side 8, 9
- Sprengte opium for fire milliarder kroner -22. oktober
Side 1, 12, 13, 14, 15, 16
- Joar Eidem gir spesialsoldaten et ansikt -23. oktober
Ukeadressa side 1, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16
- Alarmerende opplysninger -25. oktober
Side 11, 12
- Norge kan ha brutt internasjonale regler
-1. november 2010 Side 7

Nettartikler adressa.no

Flere av reportasjene i papiravisa kom i kortversjon på adressa.no – hvor også nye elementer ble lagt til i noen av dem. "Elitesoldater trener omstridt spesialstyrke" var for eksempel kun en nettsak. Adressa.no viste flere bilder enn det var plass til i papirutgavene.

- Dokument: På innsiden av Forsvarets Spesialstyrke -19. oktober

<http://www.adressa.no/nyheter/innenriks/article1541783.ece>

– Narko for fire milliarder opp i røyk -22. oktober

<http://www.adressa.no/nyheter/utenriks/article1543635.ece>

– Elitesoldater trener omstridt spesialstyrke -22. oktober

<http://www.adressa.no/nyheter/utenriks/article1543638.ece>

– Har vi utlevert fanger til tortur? -25. oktober

<http://www.adressa.no/nyheter/innenriks/article1544504.ece>

– Norge kan ha brutt internasjonale regler -1. november

<http://www.adressa.no/nyheter/innenriks/article1546869.ece>

Andre vedlegg

– Adresseavisens reportasjeserie på papir, og oppfølging.

– Kortversjoner av reportasjeserien på adressa.no, og oppfølging.

– Artikler fra noen av avisene som delvis eller helt trykket serien. Og noe av den oppfølgingen som ble gjort av andre medier.

– Internt dokument fra Forsvaret som viser hvordan de konkluderer artikkelserien. (dette er en mail som ble skrevet ut i word for å kunne slette navn kilder etc.)